

ПАТРІОТИЗМ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗМІЦНЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Лісовський Володимир Миколайович,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри національної безпеки та політичного аналізу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID ID: 0000-003-4101-7290

Бахтін Анатолій Михайлович,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри національної безпеки та політичного аналізу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID ID: 0009-0000-6818-6911

Стаття розкриває важливість патріотичних цінностей у забезпеченні національної безпеки та стабільності держави, а також досліджується концепція патріотизму як фундаментального ресурсу для консолідації громадянського суспільства, що в свою чергу стає потужним інструментом протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам. Автор аналізує, як патріотизм впливає на формування сильної національної ідентичності та громадянської свідомості, що є вирішальними чинниками в забезпеченні стійкості державних інститутів у період соціальних і політичних змін. Особлива увага приділяється аналізу механізмів формування патріотичних настроїв через освітню систему та засоби масової інформації.

У статті також розглядаються підходи до інтеграції патріотизму в стратегії національної безпеки України. Це охоплює не лише підвищення патріотичної свідомості, але й важливість збалансованого підходу до реалізації національних інтересів у контексті глобальних викликів і міжнародних зобов'язань держави. Увага зосереджується на тому, як патріотизм може слугувати стабілізуючим чинником, що допомагає зміцнювати державу зсередини, водночас утримуючи її інтегрованою у світовий контекст.

Ключові слова: глобалізація, держава, патріотизм, національні інтереси, національна безпека.

Lisovskyi Volodymyr, Bakhtin Anatoly. Patriotism as a strategic resource of national security: strengthening civil society in Ukraine

The article reveals the importance of patriotic values in ensuring national security and stability of the state, and explores the concept of patriotism as a fundamental resource for consolidating civil society, which in turn becomes a powerful tool for countering external and internal threats. The author analyses how patriotism affects the formation of a strong national identity and civic consciousness, which are crucial factors in ensuring the sustainability of state institutions in times of social and political change. Particular attention is paid to the analysis of the mechanisms of formation of patriotic sentiments through the educational system and the media.

The article also examines approaches to integrating patriotism into Ukraine's national security strategy. This includes not only raising patriotic consciousness, but also the importance of a balanced approach to the realisation of national interests in the context of global challenges and the state's international obligations. Attention is focused on how patriotism can serve as a stabilising factor that helps to strengthen the state from within, while keeping it integrated into the global context.

Key words: globalisation, state, patriotism, national interests, national security.

Актуальність дослідження обумовлена сучасними політичними, соціальними та військовими викликами, з якими стикається Україна. В умовах тривалої агресії з боку Росії, окупації час-

тини територій, а також інформаційної війни, патріотизм стає не лише символом національної єдності, але й важливим елементом державної стратегії безпеки. Кожен історичний період має свою

унікальність та розвивається відповідно до парадигм, характерних лише для нього. З плином тисячоліть змінюються не тільки суспільні ідеали, які можуть виглядати незмінними, але і «вічні інтереси», такі як безпека та цілісність держави, а також прагнення до її благополуччя та розвитку.

Історія розвитку української держави свідчить, що протягом усього часу її існування країна зіштовхувалася з низкою зовнішніх загроз. З часом зникали одні загрози, на їх місце з'являлися інші, однак повністю безпечних періодів у її історії не було ніколи і, як вказує сучасний стан речей, не існує й досі. Ця неперервна наявність зовнішніх викликів вимагає від держави постійної уваги та адаптації до мінливих умов міжнародного середовища, що є ключовим у забезпеченні її тривалого існування та процвітання.

На сучасному етапі Україна активно шукає своє місце у глобальному співтоваристві, намагаючись адаптуватися до нових реалій міжнародних відносин. Ці зміни були значною мірою викликані збройною агресією Росії, що спонукала до переосмислення традиційних пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики України. Новий геополітичний контекст відкрив перед країною можливості для проведення глибокого комплексного аналізу та використання її унікального геостратегічного становища.

Завдяки своєму розташуванню на європейському континенті, на стику західної католицької та ісламської цивілізацій, Україна має унікальну можливість виступати як стабілізуючий фактор, який може значно впливати як на регіональний, так і на глобальний рівнях. Вибір правильної стратегії національної безпеки може допомогти Україні максимально реалізувати цей потенціал.

У відповідь на зовнішні виклики, Україна сфокусувала свою стратегію на інтеграцію з європейськими та євроатлантичними структурами, що є визначальними для її зовнішньополітичної орієнтації. Це спрямування передбачає налагодження нових господарських та транспортних зв'язків, взаємодію

в оборонній сфері, захист державних кордонів, а також вирішення етнополітичних і територіальних конфліктів, що є критичними для забезпечення стабільного розвитку держави в умовах сучасності.

Метою статті є дослідження ролі патріотизму як ключового чинника в забезпеченні національної безпеки України, а також аналіз його впливу на консолідацію громадянського суспільства. Стаття ставить за мету виявити механізми, за допомогою яких патріотичні цінності сприяють зміцненню національної ідентичності, підвищенню громадянської активності та формуванню стійкості до зовнішніх та внутрішніх загроз. Окремо розглядається роль освіти, медіа та історичної пам'яті у формуванні патріотичних настроїв, а також інтеграція патріотизму в стратегії національної безпеки України.

Захист Вітчизни є обов'язком громадянина кожної держави. Вимоги статті 17 та 65 Конституції України мають не лише юридичний, а й моральний характер, що залежить від рівня патріотичного виховання та моралі молоді.

У сучасному світі патріотизм виступає не лише як моральна категорія, а й як важливий стратегічний ресурс, що впливає на стабільність та розвиток держав. У контексті України, де держава переживає період значних соціально-політичних викликів, патріотизм набуває особливого значення у зміцненні національної безпеки та розвитку громадянського суспільства.

Війна Росії проти України внесла значні зміни у стратегію національно-патріотичного виховання як на рівні державних керівників, так і в суспільстві загалом. Агресія спричинила значне збільшення патріотичної свідомості серед громадян, оскільки захист суверенітету та територіальної цілісності став першочерговим завданням. Це призвело до виникнення численних громадських ініціатив, спрямованих на підтримку Збройних Сил та допомогу постраждалим регіонам.

Вплив війни на стратегію національно-патріотичного виховання підсилив

розуміння того, що справжній патріотизм не обмежується символічними діями чи словами, а вимагає активної участі кожного громадянина у захисті та розвитку держави. Все це спрямовано на формування нового покоління українців, які вирости в умовах війни і готові захищати свою країну не тільки словом, але й ділом.

На державному рівні зусилля були зосереджені на формуванні і утвердженні цілісної системи патріотичного виховання через освітні програми та мас-медіа. У школах та інших закладах освіти посилено виховання поваги до історичної спадщини, культурних традицій, військових дій та героїзму захисників України. Введено нові навчальні курси, які висвітлюють сучасні виклики та наголошують на важливості оборони країни.

Керівництво країни взяло курс на зміцнення громадянської єдності через загальнонаціональні кампанії та заходи, які сприяють формуванню громадянської відповідальності та активної громадянської позиції. Це також включало залучення молоді до волонтерської та оборонної діяльності, що виховує відчуття відданості та обов'язку перед Батьківщиною.

Патріотизм може бути визначений як любов до своєї країни та готовність підтримувати її інтереси, особливо в складних умовах. Вчені стверджують, що патріотизм сприяє соціальній когезії, зміцнює національну ідентичність та мотивує громадян до активної участі в житті країни. Це, в свою чергу, формує стійке суспільство, здатне протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Національна безпека України тісно пов'язана з підтримкою та розвитком патріотичних настроїв серед населення. За часів політичних криз та військових конфліктів, таких як анексія Криму та війна на сході країни, патріотизм стає вирішальним у збереженні територіальної цілісності та суверенітету. Виховання громадян, які віддані своїй країні, може значно зменшити вплив іноземних дестабілізаційних кампаній та внутрішніх сепаратистських рухів.

Громадянське суспільство в Україні може бути значно посилене через сприяння патріотичному вихованню, яке підкріплюється освітою, медіа та культурними ініціативами. Важливим є не просто формальне вшанування символів державності, а залучення громадян до реальної участі у громадському житті та прийнятті важливих рішень. Це сприяє формуванню відповідальності, правової свідомості та активізації громадян у захисті національних інтересів, що є основою стабільності та прогресу держави.

Патріотизм, у широкому розумінні, не просто стимулює любов до рідної землі чи культури, але й виступає як стратегічний ресурс національної безпеки. В умовах сучасної глобалізації та зростаючих міжнародних викликів, зміцнення громадянського суспільства в Україні через розвиток патріотичних почуттів стає особливо актуальним. Патріотизм може слугувати потужним інструментом об'єднання нації, зміцнення державності та суверенітету, особливо в контексті протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Громадянське суспільство в Україні, яке активізувалося в останні роки, зокрема через Революцію Гідності та подальші військові конфлікти, показало значний рівень патріотичного піднесення. Це піднесення, однак, необхідно підтримувати та розвивати не лише через державні інституції, а й через освіту, культуру та медіа. Школи, університети, недержавні організації, ЗМІ мають відігравати ключову роль у формуванні глибокого розуміння патріотизму, який не зводиться до поверхневих символів, але охоплює відданість ідеям демократії, прав людини, справедливості та розвитку.

Важливим аспектом стимулювання патріотизму є забезпечення доступу до об'єктивної інформації про історичні, культурні, соціальні та політичні реалії країни. Саме знання дозволяє громадянам критично оцінювати минуле та сьогоднішнє, формувати власну думку та відстоювати свої позиції. Освічена молодь, що усвідомлює свою національну ідентичність, здатна адаптуватися до змін

у глобальному світі, зберігаючи при цьому вірність своїм корінням та цінностям.

Держава має створювати умови для розвитку громадських ініціатив, підтримувати проекти, спрямовані на вивчення історії України, захист національних символів, пам'яті історичних подій, а також заохочувати діалог між різними культурними та етнічними групами в країні. Зміцнення культурної самобутності та повага до різноманітності можуть стати фундаментом для консолідації нації.

Важливо також враховувати, що патріотизм не має перетворюватися на націоналізм чи ізоляціонізм. Здоровий патріотизм включає відкритість до світу, готовність до співпраці та обміну досвідом з іншими країнами. У глобалізованому світі Україні необхідно знайти баланс між захистом національних інтересів та інтеграцією в міжнародні процеси, враховуючи при цьому власні стратегічні цілі на шляху до сталого розвитку.

Окрім того, громадянське суспільство повинно активно включатися в процеси прийняття рішень на національному рівні, впливаючи на формування внутрішньої та зовнішньої політики. Взаємодія з владними структурами, з одного боку, та з громадськістю, з іншого, допоможе уникнути конфліктів та зміцнить довіру між державою та її громадянами.

Ефективність патріотичного виховання в значній мірі залежить від залучення молоді до культурного, наукового та громадського життя країни. Молодь має стати основою для розвитку нових ідей та ініціатив, які ведуть до зміцнення державності та національної безпеки.

Натомість, патріотизм як стратегічний ресурс національної безпеки не лише сприяє зміцненню громадянського суспільства, а й виступає як ключовий чинник формуванні стійкості України до зовнішніх і внутрішніх викликів. Відтак, розвиток патріотичних почуттів, підкріплений глибокими знаннями та відповідальністю перед суспільством, має стати одним із пріоритетів у державній політиці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на зростаючу увагу до цього питання в умовах сучасних глобальних викликів, зокрема для держав, що знаходяться в ситуації збройного конфлікту та інформаційної агресії. Багато авторів акцентують увагу на ролі патріотизму у формуванні національної ідентичності та його впливі на мобілізацію суспільства в період кризових ситуацій. Ось декілька відомих імен:

Самуель Хантінгтон – американський політичний науковець, який відомий своєю теорією «зіткнення цивілізацій», де він обговорює культурний та ідентичний аспект глобальних конфліктів, який має безпосереднє відношення до патріотизму;

Френсіс Фукуяма – автор теорії «кінця історії», досліджує як ідентичність та цінності, включаючи патріотизм, впливають на глобальну політику та безпеку;

Роберт Патнем – відомий своїми роботами з соціального капіталу, які включають роль громадянського суспільства та патріотизму у зміцненні демократії. В Україні цією проблемою також займаються багато вчених:

Зокрема, у роботах С. Білоконя [2] та О. Гриценка [3] розглядається патріотизм як ключовий чинник національної єдності, що сприяє стійкості державних інститутів перед зовнішніми загрозами. Вони відзначають, що в умовах інформаційної війни, яка активно ведеться проти України, патріотизм виступає як інструмент боротьби з дезінформацією та пропагандою, формуючи в суспільстві довіру до державних інституцій та підвищуючи громадянську відповідальність.

Дослідження В. Ліпкан [6] та О. Сироти [7] підкреслюють важливість інтеграції патріотичних цінностей у державну політику та освітні програми. Вони наголошують, що патріотичне виховання молоді сприяє зміцненню громадянської активності, що є критично важливим для національної безпеки в умовах збройного конфлікту.

Важливу роль також відіграє культурна політика, зокрема використання історичної пам'яті для формування єдиної національної ідентичності,

як зазначають Л. Смолій [8] та В. Горбатьок [4] у своїх роботах.

Аналіз публікацій вказує на актуальність досліджень у сфері взаємодії патріотизму та громадянського суспільства. Вчені наголошують на тому, що розвиток патріотизму є не лише питанням виховання, але й частиною стратегічного підходу до забезпечення національної безпеки.

Зокрема, науковці А. Баранов та Ю. Шаповал зазначають, що патріотичні настрої можуть слугувати інструментом для ефективного реагування на виклики сучасного світу, зокрема в умовах глобалізації та зміцнення геополітичних суперечностей [1]. Валерій Бебик – дослідник у галузі соціальної комунікації та психології, займається питаннями національної ідентичності та виховання патріотизму; Олександр Палій – політолог, що акцентує увагу на стратегіях національної безпеки та їхньому впливі на зовнішню політику України; Віталій Номоконов – відомий своїми працями у сфері міжнародних відносин та національної безпеки, включаючи аспекти патріотизму. Ці вчені допомагають глибше зрозуміти як патріотизм може бути використаний як стратегічний ресурс для зміцнення національної безпеки та громадянського суспільства [5].

Отже, сучасні дослідження та публікації підкреслюють важливість патріотизму як стратегічного ресурсу для забезпечення національної безпеки та зміцнення громадянського суспільства. Водночас існує необхідність подальших досліджень щодо інтеграції патріотичних цінностей у державну політику та формування єдиної національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Патріотизм, як стратегічний ресурс національної безпеки, відіграє важливу роль у консолідації громадянського суспільства та зміцненні держави перед зовнішніми і внутрішніми викликами.

Інтеграція патріотизму в стратегії національної безпеки є ключовим аспектом для зміцнення держави, є важливим збалансованим підходом,

який враховує міжнародні зобов'язання України та необхідність демократичних реформ. Президент Володимир Зеленський активно залучений у зміцнення національної безпеки України, що часто підкреслюється його участю на міжнародних форумах і зустрічах. Наприклад, під час свого візиту до Сполучених Штатів, Зеленський звернувся до Конгресу з проханням про подальшу підтримку, підкреслюючи, що допомога від США є вкладом у глобальну безпеку та демократію.

Він також активно веде діяльність щодо розробки та впровадження стратегій у сферах оборони, економіки, енергетики, кібербезпеки, які є ключовими для національної безпеки України.

Володимир Зеленський активно відстоює та підкреслює важливість національної безпеки України на міжнародному рівні. Одним із важливих аспектів його зусиль є просування України на шляху до вступу в НАТО, що було чітко висловлено під час його виступів на різних міжнародних форумах, таких як Мюнхенська конференція з безпеки. Голова держави також неодноразово звертався до світової спільноти з закликами посилити санкції проти Росії, що агресивно веде війну проти України, а також підкреслював необхідність міжнародної підтримки в питаннях повернення Криму.

Окрім того, президент активно використовує свій міжнародний вплив для залучення інвестицій в оборонний сектор України, розуміючи, що модернізація та озброєння української армії є ключовими для зміцнення державної безпеки, а також виступає за розвиток кібербезпеки як важливого елемента національної безпеки, з огляду на зростаючі кіберзагрози. На рівні внутрішньої політики, В. Зеленський прагне реформувати внутрішні органи безпеки, а також поліцію і судову систему, щоб вони були більш ефективними та менш схильними до корупції. Він також активно сприяє розвитку громадянського суспільства, яке може ефективно контролювати дії уряду і забезпечувати виконання прав і свобод громадян.

У цілому, зусилля президента у сфері національної безпеки демонструють його відданість захисту інтересів України на міжнародній арені та вдома, підкреслюючи роль України як активного учасника міжнародних відносин у контексті забезпечення глобальної безпеки і стабільності.

Висновки. На сучасному етапі важливо зосередити увагу на комплексних заходах національно-патріотичного виховання, які сприятимуть зміцненню безпеки держави. Ось декілька ключових напрямів:

1. Освітні програми:

– Розробка і впровадження навчальних курсів у школах і закладах вищої освіти, що висвітлюють історію України, зокрема сучасні конфлікти та героїчний опір громадян.

– Включення програм критичного мислення та медіаграмотності, які допомагають молоді аналізувати інформацію та відмежовуватись від пропаганди.

2. Громадські ініціативи:

– Організація публічних лекцій, семінарів, дискусійних клубів, де обговорюються питання національної ідентичності, важливості суверенітету і способи захисту державних інтересів.

– Залучення громадян до волонтерської діяльності, що підтримує армію і допомагає постраждалим від конфліктів.

3. Культурні заходи:

– Проведення фестивалів, виставок, концертів та інших заходів, які відображають національну культуру та історію, стимулюючи гордість за власну країну.

– Видання книг, створення фільмів і документальних проєктів про національних героїв та значущі події в історії України.

4. Співпраця з ЗМІ.

– Співпраця з медіа для освітлення успіхів українців в різних сферах, поширення позитивних історій, що зміцнюють національний дух.

– Розробка телевізійних та радіо-програм, які популяризують ідеї патріотизму і громадянської активності.

5. Підтримка з боку держави.

– Розробка державних програм, що фінансуються урядом і спрямовані на підтримку освітніх і культурних ініціатив, спрямованих на підвищення національної самосвідомості та патріотизму.

– Створення і підтримка національних символів, меморіалів та музеїв, що сприяють вшановленню історичної пам'яті та підвищенню патріотичного духу серед громадян України.

Таким чином, національно-патріотичне виховання є ключовим елементом у зміцненні державної безпеки України. Впровадження цілеспрямованих заходів і програм, що включають історичну освіту, громадську активність, та розвиток відповідальності за долю країни, може значно посилити соціальну згуртованість та підтримати стійкість суспільства перед викликами сучасності. Такі дії не лише виховують глибоку повагу до національних цінностей та традицій, але й сприяють формуванню готовності кожного громадянина активно захищати інтереси своєї країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранов А., Шаповал Ю. Патріотичне виховання в умовах глобалізації: виклики для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2019. Вип. 26. С. 127–138.
2. Білоконь С. Патріотизм як фактор консолідації українського суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2021. Вип. 110. С. 58–72.
3. Гриценко О. Інформаційна війна та патріотизм: вплив на національну безпеку України. *Журнал національної безпеки і оборони*. 2020. № 5. С. 34–47.
4. Горбатюк В. Культурна політика як інструмент формування національної ідентичності. *Наукові праці Національної академії державного управління при Президентові України*. 2021. Вип. 13. С. 43–57.
5. Кремінь В. Національна безпека України: сучасний стан та перспективи зміцнення. Київ : Видавництво «Академія», 2019. 368 с.

6. Ліпкан В. Стратегія національної безпеки України: роль патріотизму в зміцненні державності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 14. С. 92–104.

7. Сирота О. Освітня система як інструмент формування патріотизму в молоді. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2019. № 3. С. 51–63.

8. Смолій Л. Історична пам'ять як інструмент патріотичного виховання в Україні. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 16–30.

REFERENCES:

1. Baranov A., Shapoval Yu. (2019). Patriotychne vykhovannia v umovakh hlobalizatsii: vyklyky dlia Ukrainy [Patriotic education in the conditions of globalization: challenges for Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vyp. 26. S. 127–138 [in Ukrainian].

2. Bilokon S. (2021). Patriotyzm yak faktor konsolidatsii ukrainskoho suspilstva [Patriotism as a factor of consolidation of Ukrainian society]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vyp. 110. S. 58–72 [in Ukrainian].

3. Hrytsenko O. (2020). Informatsiina viina ta patriotyzm: vplyv na natsionalnu bezpeku Ukrainy [Information warfare and patriotism: impact on national security of Ukraine]. *Zhurnal natsionalnoi bezpeky i oborony*. № 5. S. 34–47 [in Ukrainian].

4. Horbatiuk V. (2021). Kulturna polityka yak instrument formuvannia natsionalnoi identychnosti [Cultural policy as a tool of national identity formation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. Vyp. 13. S. 43–57 [in Ukrainian].

5. Kremin V. (2019). Natsionalna bezpeka Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy zmitsnennia [National security of Ukraine: current state and prospects for strengthening]. Kyiv: Vydavnytstvo "Akademiia". 368 s. [in Ukrainian].

6. Lipkan V. (2021). Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: rol patriotyzmu v zmitsnenni derzhavnosti [Ukraine's national security strategy: the role of patriotism in strengthening statehood]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. № 14. S. 92–104 [in Ukrainian].

7. Syrota O. (2019). Osvitnia systema yak instrument formuvannia patriotyzmu v molodi [The educational system as a tool for the formation of patriotism in young people]. *Pedahohika i psykhohohiia profesiinoi osvity*. № 3. S. 51–63 [in Ukrainian].

8. Smolii L. (2020). Istorychna pamiat yak instrument patriotychnoho vykhovannia v Ukraini [Historical memory as a tool of patriotic education in Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 2. S. 16–30 [in Ukrainian].